

Rolf Wilh. Brednich,

MESTA KOT INOVACIJSKA SREDIŠČA PESEMSKEGA IZROČILA

Starejša etnologija in deloma tudi folkloristika je bila usmerjena v preteklost: bolj kot novo, pereče, pravkar nastalo, so jo zanimali relikti, tisto, kar so še ohranila „grla najstarejših mater“. Šele zdaj se začena tudi pri nas (v Nemčiji, op. prev.) kazati zanimanje za tisto, kar je v nastajanju, za t.i. inovacije.

Podobno kot je bila etnologija v 19. stol. usmerjena v glavnem le v raziskovanje kmečkega stanu, tako se tudi folkloristika ni zanimala za mestno življenje. Redko kateri veliki zbiralec v 19. ali 20. stol. je zapisoval ljudske pesmi tudi v mestih ali velemestih. Zgodovinsko gradivo pa govori zoper tako zanemarjanje mesta kot območja izročila. Vzemimo samo izročilo v poznem srednjem veku ali v začetku novega: naše poznavanje vsega gradiva tega obdobja je navezano na vire mestnega porekla. Če bi hoteli izločiti vsa pisana pričevanja o mestni pesemski kulturi, bi ostali praznih rok, v podobnem položaju kot so v mnogih vzhodnih in južnovzhodnih deželah glede poznega srednjega veka in zgodnjega novega.

K temu je treba dodati: Iz mesta prihajajo na deželo tudi pobude za vedno novo osvežitev repertoarja. Danes vemo, da označuje ljudsko pesem izza 16. stol. sožitje ustnega izročila z aktualnim, novo nastalim, ki se razglasa z javnimi občili. Zgodovinsko podoba prejšnjih stoletij bi bistveno skazili, če bi hoteli upoštevati samo tisto, kar je starinsko, prabitno, in pri tem prezrli, da je ob starem zmeraj tudi vse novo sililo na površje. Že izza prvih pričevanj o poljudnem pesemskem izročilu v poznem srednjem veku je bil v vseh pesemskih vrstah del izročila zmeraj označen kot „nov“. Vidik „novega v pesmi“ zasluži več upoštevanja, kot ga je bil deležen doslej. Čeprav sicer izpada iz okvira ustaljenih razvrstitvenih načel, pa ga je vendar treba priporočati, ker je imel pojem „novega“ kot pomožno razpoznavno sredstvo že v 15. in 16. stol. večjo vlogo kakor naše udomačene in hkrati oporečne razvrstitvene oznake, npr. „balade“, „ljubezenske pesmi“, „družabne pesmi“ itd. Pojem „nova pesem“ („ein new Lied“) je bila izza 16. stol. nekakšno „blagovno znamenje“ („Warenbezeichnung“). „Nova pesem“ je v mnogih primerih pomenila isto kar modna pesem. Uporabo izraza „moden“, ki je bil iz socialne zgodovine uveden v etnologijo, povezujemo tudi v folkloristiki s predstavo o kulturnih sestavinah, prevzetih iz mestnega okolja. I. Weber-Kellermann je po pravici poudarila pomembnost vprašanja, zakaj so kakšni modni pojavi sprejeti ali zavrnjeni. Takole piše: „Živi trenutek prevzema se kaže kot duhovno-duševna situacija, ki jo moremo razumeti samo kot funkcijo množične duhovnosti: kaj množica izbere in sprejme za pravilno, s tem pa tudi za „moderno“, je namreč v veliki meri odvisno od tega, katero družbeno plast ima za zgled.“ (Mode und Tradition v Populus revisus, Tübingen 1966, 25). Mestno

kulturo kot družbeno vodilo, kot tisto območje v izročilu, ki kulturo posreduje, daje, je treba v folkloristiki šele odkrivati. Vse predolgo smo se v tej znanstveni panogi raje ukvarjali s podeželskim prebivalstvom, z nedotaknjeno, od vseh strani dobro zavarovano vasjo. Tudi uporaba ideološko manj oporečne oznake „temeljne plasti“ ne more zabrisati, da folkloristika že od nekdaj ni prisojala izvirno izročilo mestnemu prebivalstvu. Oznako „mestna pesem“, „mestno pesemsko gradivo“ itd., so uporabljali le v peiorativnem smislu. Da so res tako gledali, se da dokazati z navedki iz uvodov v starejše zbirke ljudskih pesmi. Npr.: „V mestih je ljudska pesem skoraj izginila. Pravi meščani v Altmarki in po Magdeburškem ne pojejo več.“ (L. Parisino 1857). — „Obstajajo še posebni kraji, kjer se goji ljudska pesem, kjer se ljudsko petje v vsej svoji učinkoviti lepoti in svojskosti povsem razodene. To so kraji, kjer se zbira podeželsko prebivalstvo k zabavam, na katere je od zdavnaj navajeno.“ (O. Bockel, 1913). V folkloristiki so dosedanje krajevne monografije obravnavale izključno vaško ali kvečjemu malomestno okolje. Izjeme obstajajo edino glede raziskovanja otroških iger in pesmi. D. Stockmann je v svojih raziskovanjih Altmarke zavestno pritegnila v obravnavo tudi vasi v bližini mest; pri tem je ugotovila, da v Altmarki ni nobene tradicionalne zvrsti poljudne pesmi, ki je ne bi našli tudi med mestnimi pevci.

V zadnjem času se torej pogledi vedno bolj spreminjajo, kot kažejo nekatera novejša dela, v katerih se avtorji hote bavijo z navidez „netradicionalnimi“ zvrstmi in v ta namen izbirajo za svoje raziskovanje mestna območja. Poučno je zlasti habilitacijsko delo Lukasa Richterja, Der Berliner Gassenhauer (Leipzig 1969), ki dokazuje, da lahko tudi prebivalstvo velemesta, kakršen je Berlin, sodeluje pri sooblikovanju in ustvarjanju pesemskih oblik s tem, da doprinese svojo posebno zvrst, poljudno velikomestno pesem. Kako se je vrednotenje takega mestnega izročila spremenilo, se posebno dobro kaže ob primerjavi s starejšimi sodbami o pesmih velikomestnega izvora, npr. pri Antonu Penkertu (Das Gassenlied, 1911): „Skozi stare, zakotne, često že malo nagnjene zidove doni najmlajše, najplitvejše, večkrat najbolj nizkotno popevanje, ki je šele pred nekaj tedni zapustilo tiskarno in bo morda v enako kratkem času pozabljeno ter niti kot spomin ne bo več zanimivo. Tam trajnost in vrednota, tu minljivost in ničvrednost!“ Popevka velikomestnega izvora je veljala Penkertu za „nežlahtni izrastek ljudske pesmi“ in kot izvržek „tingeltangla“. Po tem, kako se v folkloristiki zadnjih 60 let uporablja ta izraz, moremo prav dobro ponazoriti ideološke pregrade, ki si jih je znanost naredila, da bi zavarovala „pristno“ ljudsko pesem. Če se hočemo baviti z velemestno pesmijo, moramo obravnavati zlasti tisto,

kar je posredovalo, da se je mogla neka pesem včasih razširiti v nekaj dnevih ali tednih iz mestnega inovacijskega središča na vse kraje. Posrednike lahko iščemo vse od gledaliških predstav (opere, spevoigre itd.) pa tja do raznašalcev letakov, prodajalk pesmi, sejmarških pevcev (nem. Bänkelsänger, op. prev.), harfistov, lajnarjev, pouličnih pevcev in godcev itd. Na drugi strani pa se pesmi razširijo iz vlemest tudi brez kakšnega tehničnega posredništva, zgolj po ustnem izročilu.

Kot drugo vlemestno središče, ki je odločilno vplivalo na življenje pesmi v njegovi okolici, moramo omeniti Hamburg. Pomen dunajske popevke je bil v zadnjem času že večkrat obravnavan.

V nadaljnjem skuša avtor dognati, ali je mogoče v folklorističnem raziskovanju uporabiti inovacije. Vse bolj se namreč začne uveljavljati zanimanje za študij razširjanja pojavov, medtem ko se je etnologija dolgo

časa zadovoljevala z raziskovanjem ostalin. V Skandinaviji so se raziskovalci inovacij lotili kulturnih sprememb, tako da so si zastavili najprej vprašanje o njih razširjenosti in se torej že v začetku izognili statičnosti v izročilu. Ali pa res imamo pri raziskovanju pesmi dovolj temeljnega gradiva, ki bi upravičevalo take raziskave? Zdi se, da bi se pri nekaterih poljudnih pesmih iz 19. stol. danes še dalo zasledovati različna razdobja razširjenja in to kartografsko prikazati, da bi tako obnovili ves potek razširitve pesmi. Izhodišča za take raziskave nudi pesemsko izročilo mestnega porekla, ker je pri njem mogoče često zelo natančno ugotoviti, kdaj je izročilo nastalo oz. se ukoreninilo.

(Izveček iz referata na posvetovanju v Wetzlarju.
Z avtorjevim dovoljenjem sestavila in prevedla Z. K.)

NOVI VIDIKI V RAZISKOVANJU LJUDSKE STANOVANJSKE KULTURE NA SLOVENSKEM

Med najbolj uspela predavanja tekočega poslovnega leta v našem društvu moramo šteti tisto, ki ga je 5. aprila 1973 imela F. Šarfova, sodelavka Slov. etnografskega muzeja. Iz naslova „O raziskovanju stanovanjske kulture“ smo si obetali prikaz hišne opreme v raznih slovenskih pokrajinah, in mislili, da bo govorila pač o zibelkah, poslikanih skrinjah, o žličnikih in sklednikih. Namesto tega je razgrnila problematiko, ob kateri je marsikoga zapelo. To je bilo vse kaj drugega kot romantika ob toplo zakurjeni kmečki peči nasproti bohovega kota.

Takoj v začetku predavanja je tov. Šarfova poudarila, da je zanimanje za kmečko pohištvo v Evropi staro komaj 100 let in je vse do zadnjih nekaj desetletij pomenilo povečini le raziskovanje dekorativne plasti posameznih kosov hišne opreme. Zelo redko se je kdo vprašal, kako je predmet narejen in skoraj nikogar ni zanimalo, čemu služi in kako. Celo muzeji na prostem, ki skušajo čim bolj zvesto posneti urejenost hišnih prostorov, ne morejo prikazati stanovanjske kulture v celoti, ker manjka nekaj bistvenega: v tistih prostorih nihče ne živi. Šele če vprašamo po življenju, dobimo pravo podobo o ureditvi kmečkega doma. Človeku iz mesta, ki stopi v kmečko hišo, se zdi vse v njej tako trdno nepremično, za zmeraj postavljeno. V resnici, — tako je razlagala predavateljica — pa se je po mnogih domovih spreminjala hiša vsak večer: premične klopi so prenesli k peči ali k nepremični klopi ob mizi in si na njih postlali, ležišča so postale tudi skrinje, saj so družine z mnogimi člani ponavadi imele le po eno ali dve postelji, tako da so po dva ali trije spali v eni. V zibelki je otrok ležal na slami ali cunjah, ki niso bile zmeraj suhe. To pa je druga plat lepo poslikanih in rezljanih zibelk ter visoko postlanih postelj! Na spremembe hišne opreme je vplivalo tudi delo: v veliki „hiši“ so ribali zelje, strigli ovce, predli, predelovali meso ob zakolu prašiča, v posebno hudih zimah so čez noč spravili tja celo manjše živali npr. mlade pujske in tudi koklja s piščeti je v hiši dobila zavetje.

Predavateljica je opozorila, da spada k raziskovanju stanovanjske kulture tudi vprašanje higiene: čiščenja prostorov (kolikokrat v letu in kdaj), odpravljanja mrčesa, pranja, umivanja ipd. S splošnim dviganjem življenjske ravni se tudi življenje na vasi naglo spreminja.

Tam, kjer so v prostornih hišah nekoč živele številne družine z mnogimi posli, je danes le še nekaj ljudi. Če je zdaj v taki hiši večje število postelj, posteljnine in posode, ne pomeni, da so tudi včasih živeli udobneje. Odrasli sinovi in hlapci so ponavadi imeli ležišča v hlevu.

Na urejenost domov vplivajo zelo odločilno gospodarske in premoženjske razmere. O tem je tov. Šarfova dobila pomembne podatke med bivšimi viničarji v jeruzalemskih gorah. Tu je bila stanovanjska kultura morda na najnižji ravni v Sloveniji. Družine, ki so imele po 7–10 članov, so živele v enem samem prostoru, velikem 4 x 4 m. Ker se lastnik viničarije, ki je bil gospodar vinograda, ni zmenil za izboljšave stanovanja, mnogi bivši viničarji še zdaj, ko so sami lastniki, nimajo dosti smisla za urejanje in izboljšanje svojih stanovanj.

Poseben problem pomeni po mnenju F. Šarfove raziskovanje najemniških stanovanj. Teh je bilo veliko po starih rudarskih in železarskih naseljih kot sta recimo Idrija in Kropa.

Na koncu je predavateljica še enkrat poudarila kako pomembni so podatki o stanovanjski ravni za raziskovanje celotne ljudske materialne, duhovne in socialne kulture. Saj je sožitje v tesnem prostoru vplivalo tudi na značaj ljudi (morali so drug z drugim potrpeti, biti skromni), zbiranje k skupnemu delu v veliki „hiši“ je dalo priložnost za družabnost, nezdrave higienske razmere so vplivale na zdravje in umrljivost itd. Vprašanj je na kupe in mnoga so komaj zastavljena. V tem pogledu drugod po svetu niso prišli v raziskovanju nič dalj. To je razvidno, iz ustrezne literature. Predavateljica sama je pri nas prva, ki je začela s tako poglobljenim in vsestranskim raziskovanjem ljudske stanovanjske kulture, zato so njene besede zbudile med poslušalci veliko zanimanja in se je po predavanju razvila živahna razprava.

Celotno besedilo predavanja bo izšlo v 2. knjigi zbornika „Traditiones“, ki ga izdaja narodopisni institut SAZU.

ZK

Pokrajinski muzej v Murški Soboti ima za svoje delovno območje vse Pomurje, tj. pokrajine na obeh bregovih Mure. Ker so bili izsledki raziskovanj na levem bregu objavljeni v 1. knjigi „Etnografije Pomurja“ (izšla 1967 pri Pomurski založbi), bo 2. knjiga zajela študije o Prlekiji. V zvezi s tem je muzej organiziral v okt. 1972 desetdnevno raziskovalno akcijo, pri kateri so mu pomagali sodelavci Slovenskega etnografskega muzeja iz Ljubljane, denar pa je prispevala Kulturna skupnost Slovenije. Raziskana je bila materialna, duhovna in socialna kultura na območju Jeruzalema v vaseh Plešivica, Radomerje, Ilovci, Desnjak, Godemarci, Precetinci, Stara cesta, Mekotnjak, Vinski vrh, Cerovec in Veličane. Uspeh raziskovanja so razen številnih risb, fotografij in zbirke predmetov (za Slov. etn. muzej v Ljubljani) zlasti obsežni zvezki podatkov. Iz njih zajemamo naslednje poročilo.

Ljudsko stavbarstvo s hišno opremo je bilo raziskano in dokumentirano z vidika stanovanjske ravni, najpopolneje v vasi Plešivica. Viničarije so bile nekdanj v glavnem vse enake in na zelo nizki stopnji. V najstarejšem tipu viničarije je bilo v prostoru, kjer je stala *prêša*, še kurišče peči, na katerem so tudi kuhali. Za stanovanje je imela viničarjeva družina samo en prostor. Z odstranitvijo *prêše* je postala viničarija dvocelična hiša. Z nadaljnjo delitvijo prostorov so pridobili še *priklet*, kuhinjo, *hišo* in *klet*. Pri višje razvitem tipu stavbe je imela viničarija na eni strani *prednjo hišo*, na drugi pa *zadnjo*. Tak tloris hiše je na tem območju sploh najbolj pogost, najbolj značilen in ga najdemo danes pri stanovanjskih hišah vseh družbenih slojev.

Notranja hišna oprema je še danes na zelo nizki stopnji. Prvo izboljšavo pomeni položitev lesenega poda namesto steptane zemlje na tleh, postavitve železnega štedilnika in povečanje števila postelj.

Od vinogradništva so bile raziskane zlasti vse faze trgatve; *brôto*, *drûzganje*, *trêtanje tropin*, odnašanje tropin, umivanje sodov, vretenarjenje, nošenje grozdja v brentah, napolnjevanje in praznenje kadi itd. Vse to smo fotografirali v več vinogradih npr.: v Špecovem in Trstenjakovem vinogradu v Brebrovniku, v Fistrovičevem v Jeruzalemu, v Tomažičevem v Veličanah in na dveh državnih posestvih (v Jeruzalemu in v tistem, ki spada pod Železne dveri).

Hkrati smo zvedeli marsikaj tudi o drugih vinogradniških delih, ki so ostala v glavnem kot nekdanj, čeprav so morali stare trte zamenjati z novimi, ko se je bila pojavila v Evropi trtna uš in so začeli saditi ameriške vrste trt, odporne proti temu mrčesu. Od vinogradniškega orodja je treba posebej omeniti motiko, ki jo uporabljajo tod, ker je v industriji in trgovini znana prav pod imenom ljutomerska ali radgonska motika. Pri kopanju v vinogradu imajo kopači za *saroj škornja* zatakne škarkarje ali nož, da obrezujejo ob kopu *rosne* korenine, ko je trs odkopan. Na koncu *grabic* naredijo *žumbore*, da se v njih nabira zemlja, ki bi jo sicer voda odnašala iz gor.

Ko začne grozdje zoreti, postavijo v vinograde jeruzalemskih goric klopote, ki naj odganjajo ptiče. Pred začetkom trgatve pa streljajo, da bi pregnali iz trsja kače.

Pri rezi potrebuje *rezač* škarkarje ali žagico *trsnico*. Namesto lesenih brent, ki so jih nosili *pütari*, so prišla v navado pločevinasta, danes plastična vedra, ker so mnogo lažja. Stiskanje grozdja je na jeruzalemskem območju stvar vinogradnikov, ki se še danes neradi odločajo za prodajo grozdja, ker so ga vajeni sami predelovati. Le-ti dobro razlikujejo *grobjanje* od polaganja *vlačenc*. Za

stiskanje grozdja imajo *preše*. Velika *prêša* je držala 200, 300 in še več brent. Grozdje najprej tretajo, tlačijo, medtem ko govorijo o jabolkih, da so jih kmetje z lesenimi *tukači tukli*. Zato pravijo jabolčniku *tukla*. Pri *prešanju vretenarijo* in med posameznimi *prelaganji* so imeli vinogradniki navado pogostiti svoje sodelavce. Pri tretjem *prelaganju* so na *prêsi trjánčili*, kot pravijo. Običaji med *prešanjem* so bili nekoč podobni svatovskim.

Razvoj gospodarstva nasploh smo raziskovali tudi z družbenega vidika, glede na življenje viničarjev, želarjev, kmetov in veleposestnikov. Zanimivo je razmerje viničarjev do veleposestnikov in kmetov, saj je bil položaj viničarja na veleposestvu znatno drugačen kot v gospodarstvu pri svobodnjaku-kmetu. Med obema vojskama je bila ustanovljena viničarska zveza, po vojni pa so se viničarji vključili v družbeno proizvodnjo in je bilo treba raziskati, kakšno stališče so ob tem zavzeli do prejšnjih delodajalcev.

Razen tega je bila raziskana domača, ljudska in poklicna obrt. Le-ta je bila v zvezi s *konzumom* v jeruzalemskih goricah. Najpomembnejša poklicna obrt je sodarstvo. *Pintarji* so v Babincih, Ljutomeru, Vuzmetincih, Cerovcu in v Stročji vasi, kjer živi Janez Blagovič, v čigar rodu se pomni sodarstvo do pradedna nazaj. Zato smo pri njem dobili največ podatkov o tej obrti. Sodi, ki so jih delali, so bili različno veliki: za kmete do 1000 l, za zadrage tudi do 1500. Prednja stran je bila bogato okrašena z rezbarijami. Motivi so bili npr. grozdje z listi vinske trte, svetniki, angeli, monogrami. Rezbarije so delali sodarji sami, kot pravi ljudski umetniki. Tudi mladi Blagovič zna rezbariti.

Posebna skupina obrtnikov so *studenčani*, ki so delali vodnjake. Tudi pletarstvo je razvito. Pletejo značilne koše z nastavkom. Temu delu je več skoraj vsak gospodar. Košare iz vrbovih šib pletejo pletarji-samouki, ki smo jih našli v Vuzmetincih, Slamnaku idr. Nekateri pletejo slamnjače in sejače zase, za sorodnike in znance. Ker pa je to delo zamudno, mnogi raje kupujejo sejače in slamnjače od Hrvatov, iz Lepoglave, ki svoje izdelke večkrat ponujajo po vaseh. Skoraj vsak gospodar je znal tesariti in tudi zidarjev ni manjkalo.

Prlekija nudi tudi raziskovalcu likovne ljudske umetnosti marsikaj zanimivega. Z besedo in fotografijami smo dokumentirali značilno oblikovano opremo želarskih hiš, deloma viničarskih in kmečkih. Pri znamenjih je bila fotografski dokumentaciji dodana še ustrezna topografska. Upoštevali smo tudi cerkveno opremo, ker je vplivala na oblikovanje likovnega okusa domačinov in zbrali podatke o tem, katere likovne stvaritve so pritegovale pozornost ljudi, če so šli drugam, npr. na romarske kraje.

Veliko podatkov je bilo zbranih o ljudski noši. Nekako do prve svetovne vojne so se kmetje oblačili v nošo starejšega kroja in blaga. Samo kmetje so se ob delavnikih oblačili v *bregûše* iz domačega platna. Moške srajce so bile iz *drûkanega* blaga in so jih zatikali za hlače. Čez srajco so imeli *prûslek*. Le redko kateri je nosil platneno srajco, ki bi visela čez hlače. Nogavice niso imeli, pač pa so noge ovijali v *obûjke* in obuvali *črevle* (škornje). Pozimi so nosili do prve svetovne vojne rjave kožuhe. Nasprotno so viničarji hodili vedno v dolgih hlačah iz *cajga*. Obvezno dopolnilo kmečke in viničarske oprave je *šûrc*. Nosili so ga zmeraj, tj. kolikor daleč seže ljudski spomin — nekako do 70 let preteklega stoletja, in je še danes v navadi. *Šûrc* mora imeti tudi svatovski vabovec, *pozavčîn*, le da je bel. Pozavčîn ima na glavi

klobuk, okrašen s svežimi ali umetnimi rožami, na suknjiču ima šopek in tudi pozavčinska palica je okrašena z rožami.

Ugotavljali smo tudi razlike v oblačenju med posameznimi družbenimi sloji. Kmetje so bili bolj oblečeni kot viničarji in želarji. Razložki niso toliko v kroju kot v kakovosti blaga. Tudi vsi viničarji niso bili enako oblečeni. Poznalo se je, kateri delajo za kmete, kateri za gospodo.

Ženska noša je bila enaka, le da so kmetice nosile boljše blago od viničark. Ženska delovna noša je pred prvo vojno obsegala: *drūkano janko* ali *drūkaneč*, in bluzo, *surko* ali *mažur* ali rokavce. *Surka* ali *mažur* sta se tesno oprijemala života, tudi rokavci so bili tesno krojeni, nasprotno je bila bluzna ohlapnejša. Pod krilom so ženske nosile *unterčke*, ki so bile ob nedeljah iz belega blaga in okrašene s čipkami, za vsak dan pa iz *porhanta*, pisanega, rdečega ali modrega. Obvezno delovno in pražnje pokrivalo je bil robec. Predpasnik *fürtoch* so nosile le ob delavnih.

Zelo bogato gradivo smo dobili o običajih, bodisi življenjskih (ob rojstvu, krstu, ženitvi in smrti) bodisi letnih ali delovnih, ki so pogojeni z nizko socialno ravni viničarjev. Nasprotno na tem območju ni ohranjenega veliko ljudskega verovanja in tudi ne izročila o ljudskem zdravljenju.

Končno je bilo predmet raziskav vprašanje, kako so ljudje povezani med seboj. Npr. kakšno je razmerje do družine, kakšna njena vloga do posameznikov, kako so se čutili povezane s posestnikom, ki so mu delali, ali kolikšna je bila navezanost na domačo faro. Zanimali smo se za izrabo prostega časa in za družabnost. Okoliščina, da so naselja na območju ljutomerskih, ormoških in jeruzalemskih goric zelo raztresena, odločilno vpliva na vsa ta vprašanja. Pravih vaških skupnosti, ki jih poznamo iz drugih slovenskih vasi, tu skoraj ni. Zato pa so prebivalci močnejše občutili druge vezi. Zlasti viničarji so se zelo zavedali sorodstvenih vezi. Pri večjih veleposestnikih, ki so zaposlovali po 5–10 viničarskih družin (le križniški red je imel 90 viničarjev) so bile te skoraj redno v sorodu. Če so bili gospodarji dobri in že dalj časa lastniki istih goric, so se tudi viničarji ustalili pri njih za več generacij. Viničarije je povezovalo v veliki meri delo pri istem gospodarju. Prav tako močna in opazna je bila povezava, ki jo je delo povzročilo med kmeti in viničarji. Kmetje, želarji in viničarji-najemniki so bili v stalni gospodarski odvisnosti drug od drugega in to jih je družilo. Tretja vez med ljudmi je pomenila pripadnost fari. Tudi večina društev je nastala v zvezi s cerkvijo.

Vlasta Koren

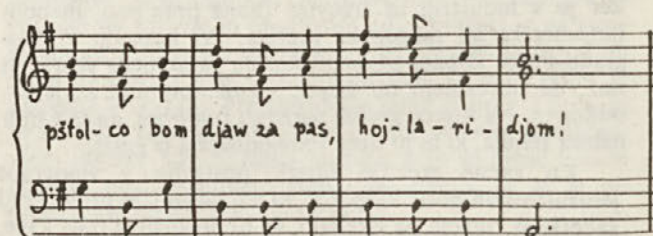
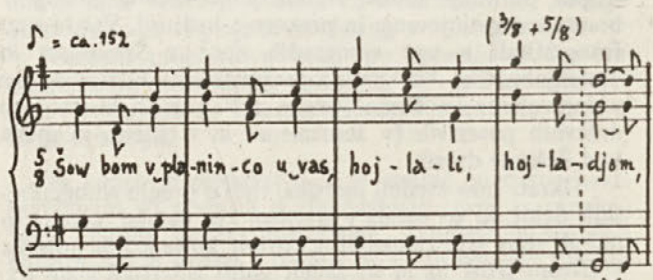
Osebne novice

VLASTU KOPAČU OB 60. LETNICI

Slovensko etnografsko društvo se pridružuje iskrenim čestitkam ob jubileju Vlasta Kopača, arhitekta, konservatorja, alpinista in umetnika, čigar imena sicer ne srečujemo med sodelavci v etnoloških glasilih, a ga vendar slovenski etnologi prištevamo med zaslužne naše stroke. Hvaležni smo mu predvsem, ker se s kultiviranim in razgledanim arhitektskim znanjem in toplim čustvom za ljudsko življenje zavzema pri svojem delu za prvobitno, naravno, domače in pristno. Kot alpinist se na poteh rad ustavlja pri domačinih pod gorami, jim prisluhne in jih opazuje pri njihovih opravilih: kuhanje oglja, plavljenje lesa, postavljanje pastirskih bajt, oblikovanje cokel, rezljanje pip na paši v planini. S pastirji in lovci se povzpne na vrhove, da lahko od tam spozna vsak košček gorskega sveta Grintovcev in nato zapiše njih domača imena. Spisi v Planinskem vestniku, kjer objavlja svoja srečanja, opazovanja in spoznanja, odkrivajo Kopača ne le kot alpinista, ampak tudi etnologa, ki tenko prisluhne ljudski govorici, povedkam, pesmim in domačim imenom. Od narave obdarovan z likovnim čutom ne prezre izredno mikavnih, ljudsko občutenih „pisav“, tj. modelov za okraševanje sirov trničev in tudi te opiše bralcem v planinskem glasilu. Marsikatera nadrobnost, ki bi sicer ostala skrita, je ostala živa, pa čeprav samo kot „obledela podoba iz Grintovcev“.

Skoraj vse Kopačevo etnološko delo je povezano z gorami; njim je razdal svoje moči, ljubezen in ustvarjalno silo. V toplem spominu bo ostal tako gorjanom kot vsem, ki cenijo prvobitni gorski svet, saj se mu je posrečilo z odločnostjo človeka, ki ga vodi bogato znanje in ljubezen do podedovanega izročila, spomeniško zavarovati Veliko planino, eno najlepših planin v Kamniških Alpah; tam pod Gradiščem sameva Preskarjeva bajta, zadnja med

ovalnimi kočami z odprtim ognjiščem, ki je po Kopačevi zaslugi spomeniško zavarovana (letos tudi odkupljena s pomočjo Zavoda za spomeniško varstvo v Kranju) in tako ohranjena zanamcem kot redek spomenik in pomnik davnih dni na tej planini. Ko se Slovensko etnografsko društvo spominja 60. jubileja svojega dolgoletnega člana, mu želi še mnogo zadovoljnih let med gorami in njihovimi ljudmi ter mu poklanja za vezilo pesem, iz njemu tako ljubih Grintovcev:

(Stahovica, GNI 23.946)

T. Cevc